УДК 338.2

Т. Б. Шира,
к. е. н, доцент, доцент кафедри фінансово-економічної безпеки,
обліку і оподаткування, Українська академія друкарства
ORCID ID: 0000-0002-3525-8883

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.2.84

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

T. Shyra,
PhD in Economics, Associate Professor, Department of Financial
and Economic Security, Accounting and Taxation, Ukrainian Academy of Printing

FORMATION AND DEVELOPMENT OF INTERNAL ECONOMIC CONTROL IN THE CORPORATE SECURITY SYSTEM OF THE ENTERPRISE

Розвиток корпоративної форми організації бізнесу не лише сприяє залученню капіталу та зменшенню ризиків для власників, але й супроводжується виникненням нових загроз для корпоративної безпеки підприємств. Виникнення корпоративних конфліктів між різними групами власників та менеджментом, а також недостатньо високий рівень використання управлінським персоналом корпоративних ресурсів, можна визначити як нові загрози для корпоративної безпеки українських підприємств. Протидія цих загрозам можлива за умови формування та розвитку внутрішньогосподарського контролю. Обґрунтовано перелік першочергових завдань, конкретизовано суб'єкти та об'єкти внутрішньогосподарського контролю в системі корпоративної безпеки підприємства. Запропоновано практичні кроки щодо зміни системи внутрішньогосподарського контролю на підприємстві для її часткової переорієнтації на виконання завдань у системі корпоративної безпеки. Обґрунтовано напрями розвитку внутрішньогосподарського контролю, реалізація яких сприятиме стабілізації ситуації та збереження контролю над усіма внутрішніми процесами.

The development of a corporate form of business organization not only contributes to raising capital and reducing risks for owners, but is also accompanied by the emergence of new threats to corporate security. The emergence of corporate conflicts between different ownership groups and management, as well as the insufficient use of corporate resources by management personnel, can be identified as new threats to the corporate security of Ukrainian enterprises. Countering these threats is possible provided that the internal control is formed and developed.

The methods of induction and deduction, comparison and systematization were applied for the development of theoretical principles of formation and development of internal control in the corporate security system of the enterprise — in the study of the essential characteristics of the term "internal control"; synthesis and analysis — to formulate theoretical provisions for the use of internal control in the corporate security system of the enterprise; morphological analysis — to clarify the content of tasks, subjects, objects, stages of formation and directions of development of internal economic control in the corporate security system of the enterprise; graphic — for visual presentation of theoretical and methodical material; abstract-logical — for theoretical generalizations and conclusions of the study.

The list of the primary tasks of internal control in the corporate security system is substantiated: formation of an information basis for decision-making by managers with the mandatory consideration of the security aspect, which is possible through consultation with the subjects of security, in particular employees of specialized units; creation of a system of obtaining permission from security entities to carry out certain operations, the implementation of which can have a significant impact on the level of corporate security of the enterprise; forecasting changes in the level of corporate security in general and its individual functional components, subject to the implementation of individual management decisions; creating a system of additional control over the actions of managers on the legality and efficiency of the use of corporate resources; identification of deviations of actual results of activity of structural units from tactical and strategic orientations and influence of these facts on the level of corporate security.

Practical steps are proposed to change the system of internal control at the enterprise for its partial reorientation to fulfill the tasks in the corporate security system. The directions of development of internal economic control are substantiated, the implementation of which will help stabilize the situation and maintain control over all internal processes.

Ключові слова: безпека, контроль, загроза, внутрішньогосподарський контроль, система корпоративної безпеки.

Key words: security, control, threat, domestic control, corporate security system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема контролю була і залишається актуальною в діяльності кожного суб'єкта господарювання, але із поширенням корпоративної форми організації бізнесу та зростанням важливості забезпечення корпоративної безпеки її вирішення потребує нового підходу [4, с. 34]. Так, в основі виникнення проблеми принципа-агента лежить той факт, що власник володіє власністю, але не керує нею, а менеджмент не володіючи власністю здійснює дії щодо неї. Оскільки інтереси власників, а це отримання прибутку, не завжди співпадають із інтересами менеджерів, орієнтованих на збільшення рівня своїх заробітних плат, то без належного внутрішньогосподарського контролю власники не можуть досягнути своїх інтересів.

В умовах важкопрогнозованої зміни середовища функціонування ефективність дій менеджерів в значній мірі залежить від повноти та якості інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень, а також внесення необхідних змін у процес їх реалізації, що неможливо без системи контролю. Внутрішньогосподарський контроль повинен формувати зворотній зв'язок між керованою та керуючою підсистемами, надаючи усій системі гнучкості та можливості швидкої адаптації до зміни впливу зовнішнього середовища та внутрішніх процесів. Внутрішньогосподарський контроль має виступати джерелом інформації для переоцінки менеджером поточної інформації та покращення якості прийняття наступних управлінських рішень, враховуючи виникнення додаткових ризиків та зміну впли-

ву ключових загроз. Зазначене актуалізує важливість належного теоретичного обґрунтування процесу формування та розвитку внутрішньогосподарського контролю як важливого інструменту в системі корпоративної безпеки підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням забезпечення безпеки підприємств багато уваги приділяють вітчизняні та закордонні вчені, зокрема: А. Абалкін, Г. Аніловська, О. Ареф'єва, І. Бінько, Н. Вавдіюк, З. Варналій, С. Васильчак, О. Власюк, В. Воротін, Т. Васильців, В. Геець, З. Герасимчук, А. Гнилицька, В. Духов, Т. Єфименко, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, С. Кавун, Г. Козаченко, М. Копитко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, С. Мельник, І. Мойсеєнко, Т. Момот, В. Мунтіян, Є. Олейніков, І. Оттенко, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, В. Прохорова, Я. Пушак, І. Ревак, Ю. Ус, М. Флейчук, В. Франчук, М. Швець, А. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Шликов, О. Шляйфер, А. Штангрет, В. Ярочкін та інші. Однак доцільно відзначити недостатню увагу науковців щодо визначення місця внутрішньогосподарського контролю в системі корпоративної безпеки підприємства.

МЕТА СТАТТІ

Метою даної статті є визначення основних підходів до трактування терміну "внутрішньогосподарський контроль" із подальшим розглядом теоретичних засад формування та роз-

витку внутрішньогосподарського контролю в системі корпоративної безпеки промислових підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Здійснення узагальнення дозволило виявити наявність кількох ключових підходів до тлумачення терміну "внутрішньогосподарський контроль", які безпосередньо пов'язані із поняттям "контроль". Так, можна виділити системний підхід, прихильники якого визначають внутрішньогосподарський контроль як "...систему постійного спостереження за ефективністю діяльності підприємств, збереженням і ефективністю використання цінностей і коштів, доцільністю і вірогідністю операцій та процесів" [2, с. 11]. Процесний підхід передбачає розгляд внутрішньогосподарського контролю як процесу, який орієнтований не лише на збереження активів, але на "...відстеження та запобігання економічним ризикам для досягнення мети діяльності підприємства" [3]. Функціональний підхід, сформований на тлумаченні контролю як функції управління, визначає внутрішньогосподарський контроль як "...засіб зворотного зв'язку між об'єктом управління й органом управління, інформуючи про дійсний стан об'єкта і фактичне використання управлінських рішень" [1, с. 4]. Практичний підхід передбачає регламентацію правил і процедур, які можуть бути засновані суб'єктами управління відносно об'єктів для зниження рівня ризику ведення бізнесу. Можна стверджувати, що виділені підходи не суперечать один одному, а доповнюють, а їх відмінності пояснюються історичними етапами розвитку та пошуку нових сфер застосування внутрішньогосподарського контролю.

Потрібно визнати, що, у відповідності до теоретичних напрацювань, певні елементи внутрішньогосподарського контролю фактично присутні в умовах кожного підприємства. Інше питання полягає в тому, як ці елементи можуть сприяти забезпеченню корпоративної безпеки, тобто бути використані суб'єктами безпеки. Можна стверджувати, що в більшості випадків внутрішньогосподарський контроль ототожнюється із бухгалтерським контролем, але перевірка бухгалтерських документів забезпечує виявлення помилок чи зловживань, які мали місце в минулому, а також стосується лише тих фактів у господарській діяльності підприємства, які мають грошову оцінку. Інший момент полягає в тому, що керівники структурних підрозділів, будучи хорошими фахівцями

в сфері виробництва та збуту продукції, не завжди володіють необхідною інформацією та досвідом прийняття рішень, які безпосередньо впливають на рівень корпоративної безпеки підприємства, або ж бачать вирішення проблеми лише в певному ракурсі, виходячи із своєї посади та поставлених персональних завдань. Вирішення проблеми в межах одного структурного підрозділу може спричинити виникнення загроз щодо діяльності інших організаційних складових підприємства, спровокувати ланцюгову реакцію із погіршенням загального рівня корпоративної безпеки. Відповідно вважаємо, що внутрішньогосподарський контроль, як інструмент корпоративної безпеки, повинен бути орієнтований на виконання наступних завдань:

- формування інформаційної основи для прийняття рішень менеджерами із обов'язковим врахуванням безпекового аспекту, що можливе шляхом отримання консультацій у суб'єктів безпеки, зокрема співробітників спеціалізованих підрозділів;

- створення системи отримання дозволу від суб'єктів безпеки на здійснення певних операцій, реалізація яких може мати суттєвий вплив на рівень корпоративної безпеки підприємства;

- прогнозування зміни рівня корпоративної безпеки загалом та окремих її функціональних складових за умови реалізації окремих управлінських рішень;

- формування системи додаткового контролю за діями менеджерів щодо законності та ефективності використання корпоративних ресурсів;

- виявлення відхилень фактичних результатів діяльності структурних підрозділів від тактичних і стратегічних орієнтирів та вплив цих фактів на рівень корпоративної безпеки.

Запропонований перелік завдань формує основу для конкретизації суб'єктів та об'єктів внутрішньогосподарського контролю з позицій управління корпоративною безпекою підприємства. Суб'єктами контролю виступають суб'єкти безпеки, тобто спеціалізовані підрозділи, які здійснюють безперервні перевірки та нагляд за діями об'єктів (усі структурні одиниці підприємства) з метою виявлення відхилень у досягненні поставлених перед ними завдань, здійснення інформаційної підтримки прийняття та реалізації управлінських рішень, реалізації комплексних захисних заходів. Дії суб'єктів безпеки щодо здійснення внутрішньогосподарського контролю повинні бути регламентовані внутрішніми положеннями, посадовими інструкціями, правилами, затверджени-

Рис. 1. Формування внутрішньогосподарського контролю в системі корпоративної безпеки підприємства

ми процедурами та проводиться у відповідності до норм чинного законодавства.

Доцільно зробити застереження, що нами розглядається внутрішньогосподарський контроль з позиції забезпечення корпоративної безпеки, але не відкидається необхідність здійснення контролю власниками, управлінським персоналом, наглядовою радою, ревізійною комісією і т.д., тобто усіма особами, в права і обов'язки входить контроль як функція управління. Для прикладу, головний бухгалтер та його підлеглі проводять контроль на основі перевірки первинних документів та формуванні звітів. Більш того, саме синхронізація дій усіх учасників створює умови для покращення фінансово-господарської діяльності та досягнення корпоративних інтересів. Ці важливі практичні аспекти формування внутрішньогосподарського контролю в системі корпоративної безпеки нами відображено у графічному вигляді (рис. 1).

Вважаємо за доцільне уточнити окремі моменти. Базовий етап формує уявлення про фактичний рівень внутрішньогосподарського контролю на підприємстві, можливість викорис-

тання наявного досвіду та ресурсів, конкретизує очікувані результати.

Етап планування та узгодження, окрім визначення мети та окреслення завдань й вибору об'єктів контролю, передбачає розроблення плану та програми контролю. В плані повинні бути визначені послідовність здійснення, терміни та періодичність проведення контрольних процедур, а в програмі — робочі документи та показники, які будуть використані під час здійснення контролю.

Наявність підготовчого етапу обумовлено тим фактом, що внутрішньогосподарських контроль повинне бути безперервним, а відповідно матеріально й технічно забезпеченим на належному рівні. Очікуваний результат полягає не лише у виявленні відхилень, а перш за все у взаємодії із менеджментом з метою інформаційної підтримки їх впливу як суб'єктів управління на об'єкти із врахуванням безпекових аспектів реалізації кожного управлінського рішення.

Розвиток внутрішньогосподарського контролю як складової системи корпоративної безпеки безпосередньо, залежить від здатності вирішити ряд ключових проблем на етапі його реалізації:

— розроблення методології його проведення, яка б дозволяла виконати поставлені завдання при наявному ресурсному та організаційному забезпеченню. Важливо, що унікальність системи корпоративної безпеки кожного окремого підприємства вимагає створення такої методології не лише в індивідуальному порядку, але й систематичного удосконалення в наслідок швидкої зміни умов функціонування та процесів розвитку суб'єкта господарювання;

— підготовка та підвищення кваліфікації працівників, задіяних в процесі внутрішньогосподарського контролю. Поруч із автоматизацією управління та все більш активним застосуванням персональних комп'ютерів та удосконаленням програмного забезпечення, оцінити результативність дій та можливі наслідки реалізації певних рішень окремих виконавців у складі чисельної групи управлінського персоналу здатна лише людина. Відтак результативність контрольних процедур у значній мірі залежить від вмотивованості та компетентності кожного суб'єкта контролю;

— суб'єкти безпеки повинні не лише співпрацювати, але й активно використовувати кадрові, матеріальні та інформаційні ресурси інших підрозділів підприємства, які задіяні в процесі внутрішньогосподарського контролю, що забезпечить не лише більш ефективне використання ресурсів, але й уможливить здійснення подвійного контролю, що позитивно вплине на кінцевий результат. Вважаємо за доцільне наголосити на необхідності побудови організаційної моделі, яка б сприяла узгодженню взаємодії між усіма структурними підрозділами, задіяними у внутрішньогосподарському контролі на підприємстві.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що використання внутрішньогосподарського контролю в процесі забезпечення корпоративної безпеки сприятиме розвитку системи корпоративної безпеки промислових підприємств.

ВИСНОВКИ

Корпоративна форма організації бізнесу, яка в нашій країні характеризується відмінними параметрами корпоративного управління, вимагає удосконалення теоретичного базису забезпечення корпоративної безпеки, зокрема шляхом використання внутрішньогосподарського контролю.

Формування та розвиток внутрішньогосподарського контролю в системі корпоративної безпеки підприємства вимагає внесення змін до процесу взаємодії суб'єктів безпеки із усіма

структурними підрозділами, результатом чого повинно стати зменшення ймовірності виникнення загроз, пов'язаних із посиленням корпоративних конфліктів між власниками та менеджментом, а також збільшення ефективності використання корпоративних ресурсів.

Подальші дослідження доцільно орієнтувати на розроблення ресурсного та організаційного забезпечення внутрішньогосподарського контролю в системі корпоративної безпеки підприємств.

Література:

1. Ключ Ю.І., Сімінін С.Ф., Дзюба Ю.В. Удосконалення внутрішнього контролю дебіторської заборгованості. Вісник Східноукраїнського національного університету імені В. Даля. 2011. № 8 (162). С. 107—112.
2. Мурашко В.М., Строжук Т.М., Мурашко О.В. Контроль і ревізія фінансового-господарської діяльності / за ред. П.В. Мурашко. Київ: ЦУА, 2003. 311 с.
3. Настенко М.М. Вдосконалення внутрішнього контролю надзвичайної діяльності в сільськогосподарських підприємствах. Облік і фінанси АПК. 2010. № 1 URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Oif_apk/2010_1/20_Nast.pdf
4. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства: монографія / за заг. ред. А.М. Штангрета. Львів: Укр. акад. друкарства, 2017. 276 с.

References:

1. Klius, Yu.I. Siminin, S.F. and Dziuba, Yu.V. (2011), "Improvement of internal control of accounts receivable", Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni V. Dalia, vol. 8 (162), pp. 107—112.
2. Murashko, V. M. Strozhuik, T. M. and Murashko, O. V. (2003), Kontrol i reviziia finansovoho-hospodarskoi diialnosti [Control and audit of financial and economic activities], TsUL, Kyiv, Ukraine.
3. Nastenko, M.M. (2010), "Improvement of internal control of emergency activity in agricultural enterprises", Oblik i finansy APK, vol. 1, available at: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Oif_apk/2010_1/20_Nast.pdf (accessed 10 Jan 2020).
4. Shtanhret, A. M. (2017), Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva [Accounting and analytical support for managing the economic security of the enterprise], Ukr. akad. drukarstva, L'viv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2020 р.